

83.3(562)
Q 95

Dilmurod Quronov

ADABIYOT NAZARIYASI ASOSLARI

Dilmurod Quronov

ADABIYOT NAZARIYASI ASOSLARI

*(5120100 – Filologiya va tillarni o'qitish (o'zbek tili),
5111200 – O'zbek tili va adabiyoti ta'lim yo'nalishlari
talabalari uchun darslik)*

933 023

Toshkent
«Navoiy universiteti»
2018

UO'K: 82.0
KBK: 83(5O')ya73
Q 80

Q 80 Quronov, Dilmurod.

Adabiyot nazariyasi asoslari [Matn]/ D.Quronov. – Toshkent: Akademnashr, 2018. – 480 b.

ISBN 978-9943-5228-5-5

UO'K: 82.0
KBK: 83(5O')ya73

O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligining 2018-yil 14-iyundagi 531-buyrug'i bilan 5120100 – Filologiya va tillarni o'qitish (o'zbek tili), 5111200 – O'zbek tili va adabiyoti ta'lim yo'nalishlari talabalari uchun darslik sifatida tavsiya etilgan.

Ushbu darslik 2002-yilda Oliy ta'lim vazirligi qoshidagi Oliy o'quv yurtlari aro Muvofiqlashtiruvchi kengash tomonidan tegishli ta'lim yo'nalishlari uchun darslik sifatida tavsiya etilgan «Adabiyotshunoslikka kirish» darsligining to'ldirilgan va tuzatilgan 4-nashridir. Darslikda nazariy masalalar bugungi o'zbek adabiy-nazariy tafakkuri va xorijdagi ilmiy qarashlarni uyg'unlashtirgan holda yoritilgan, material didaktik talablar va o'quv dasturiga muvofiq tarzda, izchillik va ketma-ketlikda taqdim etilgan.

Taqrizchilar:

Y.Solijonov, filologiya fanlari doktori, professor.

A.Ulug'ov, filologiya fanlari nomzodi, dotsent.

Ushbu nashr OT-A1-46 raqamli Davlat ilmiy-texnik loyihasi doirasida tayyorlandi.

ISBN 978-9943-5228-5-5

© Dilmurod Quronov «Adabiyot nazariyasi asoslari»

© «Navoiy universiteti», 2018

© «Akademnashr», 2018

ADABIYOTSHUNOSLIK FAN SIFATIDA

Adabiyotshunoslik fanining obyekti, predmeti, maqsad va vazifalari. Adabiyotshunosiikning tarkibiy qismlari: adabiyot tarixi, adabiy tanqid, adabiyot nazariyasi. Adabiyotshunosiikning yordamchi sohalari. Adabiyotshunosiikning boshqa fanlar bilan aloqasi.

Adabiyotshunoslikning obyekti, predmeti, maqsad va vazifalari. Adabiyotshunoslik (ar. ادب – adab, fors. شناس – tanish, o'rganish) fanining nomidanoq uning o'rganish sohasi – **obyekti** adabiyot ekanligi ochiq-oshkor ko'rinib turibdi. «Adabiyot» so'zi arabcha «adab» so'zining ko'plik shakli bo'lib, «chiroyli xulqlar» ma'nosini ifodalaydi. Demak, so'zning etimologiyasi, ya'ni lug'aviy kelib chiqishi bilan uning hozirda biz qo'llayotgan ma'nosi bir-biridan tamom farqlanadi. Hozirgi o'zbek tilida ushbu so'z keng va tor ma'nolarda qo'llanadi. Keng ma'noda qo'llangani-da «adabiyot» so'zi o'qishga mo'ljallab yozilgan va chop qilingan barcha asarlar (ilmiy adabiyotlar, texnik adabiyotlar, ijtimoiy-siyosiy adabiyotlar va b.)ni o'z ichiga oladi. Nutqiy muloqotda esa biz «adabiyot» so'zining ko'proq tor ma'nosini faol ishlatamiz va bunda so'z san'ati – badiiy adabiyotni nazarda tutamiz. E'tiborli jihati shuki, istilohning ayni shu tarzda (tor va keng ma'nolarda) qo'llanishi rus va boshqa bir qator xorij tillarida ishlatiluvchi «*literatura*» so'ziga ham xosdir. Mazkur terminning kelib chiqishi «litera» («harf», ya'ni bosmaxonada terish uchun metaldan quyilgan harf) so'zidan olingan bo'lib, keng ma'noda umuman chop etilgan mahsulotni, tor ma'noda esa badiiy adabiyotni anglatadi. Ya'ni bu so'zlarning ommaviy iste'moldagi faol ma'nosi ham, terminologik ma'nosi ham bir-biriga mos

keladi. Yana bir umumiy nuqta shuki, «adabiyot» va «literatura» soʻzlarining hozirgi maʼnoda qoʻllana boshlashi keyingi davrlarga toʻgʻri keladi: tilimizda «adabiyot» soʻzining mazkur maʼnosi XX asr boshlaridan ommalashgan boʻlsa, Yevropada ham «literatura» soʻzi hozirgi maʼnoda XVIII asrdan keyin qoʻllana boshlagan.

Adabiyotshunoslikning obyekti boʻlmish badiiy adabiyotga taalluqli ilmiy muammolar koʻlami – ***predmeti*** juda keng. Zero, adabiyotshunoslik badiiy adabiyotning kelib chiqishi, mavjudligi, rivojlanish qonuniyatlari, ijtimoiy aloqalarini chuqur va atroflicha oʻrganadi. Adabiyotshunoslikning predmetini tashkil qiluvchi muammolarning bir qismi umumestetik (yaʼni badiiy sanʼat sohalarining barchasiga xos) muammolar sirasiga kirsam, boshqa bir qismi sof adabiyotshunoslik muammolari sanaladi. Deylik, badiiy obraz va obrazlilik, badiiy obraz va reallik munosabatlari, dunyoqarash va badiiy ijod, badiiy ijod jarayoni xususiyatlari, badiiy asarni qabul qilish (retsepsiya) jarayoni xususiyatlari kabi qator muammolar umumestetik xarakterga ega. Boshqa sanʼat turlariga ham birdek taalluqli boʻlgan bu muammolarni adabiyotshunoslik badiiy adabiyot nuqtayi nazaridan, badiiy adabiyotga tatbiqan va uning misolida oʻrganadi. Badiiy adabiyotning mohiyati, rivojlanish omillari va qonuniyatlari, adabiy asar tabiati, uning tuzilishi, badiiy (poetik) nutq xususiyatlari, sheʼr tuzilishi, adabiy turlar va janrlar kabi qator masalalar borki, ular sof adabiyotshunoslik muammolari sanalishi mumkin.

Adabiyotshunoslik bu muammolarni nima maqsadda oʻrganadi? Umuman, ularni oʻrganishga zarurat bormi? Axir, adabiyotshunoslikdan bexabar boʻlgan holda ham badiiy asarni oʻqib zavqlanish yoxud goʻzal asarlar yaratish mumkin emasmi? Bir qarashda bu kabi savollarning yuzaga kelishi tabiiy va asoslidek, adabiyotshunoslikning badiiy adabiyotni ***oʻrganishdan maqsadi oʻrganishning oʻzi*** boʻlib qolayotgandek koʻrinishi mumkin. Haqiqatda esa